

Юридичні науки

УДК 341.1

Цимбаліста Ольга Ігорівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Цимбалистая Ольга Игоревна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Tsymbalista Olha

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Абдюханова Анастасія Ірфанівна

студентка

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Абдюханова Анастасия Ирфанивна

студентка

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Abdyuhanova Anastasia

Student of the

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Стешенко Володимир Миколайович

кандидат юридичних наук, доцент

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНИХ МІЖУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ**

**ОСОБЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ МЕЖДУНАРОДНЫХ
МЕЖПРАВИТЕЛЬСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ
SPECIFICS OF INTERNATIONAL LEGAL RESPONSIBILITY OF
INTERNATIONAL INTERGOVERNMENTAL ORGANIZATIONS**

Анотація. У статті розглядаються основні аспекти відповідальності міжнародних міжурядових організацій та детально досліджено такі поняття, як: міжнародно-правова відповідальність, міжнародна організація та її види. Авторами аналізується Проект статей про міжнародну відповідальність міжнародних організацій. Розглянуто види відповідальності за міжнародні правопорушення, підстави для притягнення до неї на прикладі Ради Європи. У висновку автори розкривають значення інституту міжнародно-правової відповідальності міжнародних міжурядових організацій для забезпечення стабільності та правопорядку у міжнародних правовідносинах.

Ключові слова: міжнародно-правова відповідальність, міжнародна міжурядова організація, підстави притягнення, Проект статей про відповідальність міжнародних організацій, Рада Європи.

Аннотация. В статье рассматриваются основные аспекты ответственности международных межправительственных организаций и детально проанализированы такие понятия, как: международно-правовая ответственность, международная организация и ее виды. Авторами анализируется Проект статей о международной ответственности международных организаций. Рассмотрены виды ответственности за международные правонарушения, основания для привлечения к ней на примере Совета Европы. В заключении авторы отмечают значение института международно-правовой ответственности международных межправительственных организаций

для обеспечения стабильности и правопорядка в международных правоотношениях.

Ключевые слова: *международно-правовая ответственность, международная межправительственная организация, основания для привлечения, Проект статей об ответственности международных организаций, Совет Европы.*

Summary. *The article deals with the main aspects of the responsibility of international intergovernmental organizations and thoroughly analyzes such concepts as: international legal responsibility, international organization and its types. The authors analyze the First Report on Responsibility of International Organizations. The types of responsibility for international offenses and the grounds for bringing to it are considered on the example of the Council of Europe. In conclusion, the authors point out the importance of the institution of international legal responsibility of international intergovernmental organizations for ensuring stability and the rule of law in international legal relations.*

Key words: *international legal responsibility, international intergovernmental organization, grounds for recourse, First Report on Responsibility of International Organizations, Council of Europe.*

Актуальність теми. Наразі міжнародні організації як суб’єкти міжнародного права відіграють дедалі більш активну роль у міжнародних відносинах, їх кількість на теперішній час сягає більше 500. Оскільки мова йде про міжнародно-правову специфіку, необхідно відзначити, що в статті йдеться про міжнародні міждержавні організації (далі – ММУО).

Функціонування міжнародної відповідальності за порушення зобов’язань та міжнародних договорів організаціями здатне забезпечити певний «непохитний» правопорядок у міжнародній системі. Тому на сьогодні дуже важливим є поняття та розуміння відповідальності у

міжнародному праві як одного з найважливіших інститутів, що є засобом забезпечення та дотримання існуючого у міжнародному праві принципу, який передбачає, що будь-яка завдана шкода має бути відшкодована. Ігнорування важливості цього питання має наслідком дестабілізацію публічних відносин у сфері міжнародного права. У цій статті відповідальність міжнародних міжурядових організацій буде розглянуто на прикладі особливостей відповідальності Ради Європи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Це питання досліджували такі науковці, як Тункін Г.І., Скрильник О.О., Буроменський М.В., Вільчак Я.М., Коваленко С.О., Денисова Д.О., Мехсія О.Н., Жукорська Я.М. та інші.

Кількість праць з цього питання є не дуже великою, тому можна зробити висновок, що подальший аналіз та вивчення матеріалів з цього питання є досить актуальним і потребує вивчення та узагальнення.

Виклад основного матеріалу. У міжнародному праві під міжнародно-правовою відповідальністю розуміються конкретні негативні юридичні наслідки, що настають для суб'єкта міжнародного права в результаті порушення ним міжнародно-правового зобов'язання [1].

Комісія міжнародного права ООН визначила зміст міжнародної відповідальності як наслідки, що наступають внаслідок вчинення міжнародного протиправного діяння відповідно до норм міжнародного права в різних випадках, наприклад, відшкодування збитку та відповідні санкції. Можна зазначити, що поняття «міжнародно-правова відповідальність» характеризується такими ознаками: вона настає за здійснення міжнародного правопорушення; реалізується на основі норм міжнародного права; пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника; спрямована на зміцнення міжнародного правопорядку. Норми, що визначають відповідальність держав у міжнародному праві, утворюють особливий міжнародно-правовий інститут. Зміст цього

інституту змінювався відповідно до змін у розвитку міжнародного права [2, с. 243].

Підставою міжнародно-правової відповідальності є порушення міжнародного зобов'язання, тобто здійснення міжнародного правопорушення. Комісія міжнародного права на підставі узагальнення теорії та звичаєвих норм визначила такі елементи міжнародно-правової відповідальності: відповідальність за будь-які міжнародно-правові діяння; визначення суб'єктів таких діянь; визначення умов наявності міжнародно-правових діянь; незастосування внутрішнього права для визначення наявності таких діянь. Враховуючи те, що науковці не дійшли згоди щодо поняття «міжнародно-правова відповідальність», Комісія міжнародного права визначила міжнародну відповідальність як «всі форми правових відносин, що можуть виникнути в міжнародному праві у зв'язку із правопорушенням, що вчинене державою, – незалежно від того, чи обмежуються ці відносини правовідносинами між державою, що вчинила неправомірну дію, і державою, яка безпосередньо постраждала, або ж вони поширюються також на інших суб'єктів міжнародного права, і, незалежно від того, чи обмежуються ці відносини зобов'язанням винної держави поновити право потерпілої держави та відшкодувати заподіяну шкоду, включають можливість самої потерпілої держави та інших суб'єктів застосувати до винної держави будь-які санкції, передбачені міжнародним правом» [3].

З урахуванням цього міжнародно-правову відповідальність можна визначити як зобов'язання суб'єкта міжнародного права потерпіти певні обставини негативного характеру внаслідок заподіяння шкоди іншому суб'єкту міжнародного права як у результаті вчинення міжнародного правопорушення, так і в результаті правомірної діяльності [4, с. 311].

Суб'єктами права міжнародної відповідальності є суб'єкти міжнародного права: держави, індивіди, міжнародні організації та народи і

нації, які борються за створення держави (ст. 10 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН А/56/83: «2. Поведінка повстанського чи іншого руху, якому вдається створити нову державу на частині території вже існуючої держави або на будь-якій території під її управлінням, розглядається як діяння цієї нової держави за міжнародним правом»).

Перед тим, як здійснювати дослідження особливостей міжнародної відповідальності ММУО, необхідно коротко зупинитись на такій категорії, як «міжнародна організація». Варто зауважити, що на сьогодні офіційного визначення терміну «міжнародна організація» у міжнародних актах універсального характеру немає. І хоча у Віденській конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [5] зазначено, що «міжнародна організація означає міжурядову організацію», що, на нашу думку повною мірою не розкриває юридичну природу міжнародних організацій. У доктрині міжнародного права існують різні підходи до визначення терміну «міжнародна організація».

Зокрема, І. І. Лукашук визначив міжнародні організації як засновані міжнародним договором організації, покликані на постійній основі координувати дії держав-членів відповідно до наданих їм повноважень [6, с. 63].

К. А. Бекяшев запропонував більш широке визначення поняття міжнародна організація, відповідно до якого міжнародна організація – це об'єднання держав, створене відповідно до міжнародного права і на основі міжнародного договору, для здійснення співробітництва в політичній, економічній, культурній, науково-технічній, правовій та інших галузях, що має необхідну для цього систему органів, права і обов'язки, похідні від прав і обов'язків держав, і автономну волю, обсяг якої визначається волею держав-членів [6, с. 63].

Тема відповідальності міжнародних організацій вперше була піднята Комісією міжнародного права у 1963 р. у першій доповіді спецдоповідача

А. Ель-Еріана з питання щодо відносин між державами і міжурядовими організаціями.

У резолюції 56/82 від 12 грудня 2001 р. Генеральна Асамблея ООН (далі – ГА ООН) попросила Комісію міжнародного права (далі – КМП) почати роботу над кодифікацією норм щодо відповідальності міжнародних організацій. На п'ятдесят п'ятій сесії у 2003 р. було представлено першу доповідь щодо відповідальності міжнародних організацій. Після цього було створено робочу групу з розробки Проекту статей про міжнародну відповідальність міжнародних організацій (далі – Проект), головою і спецдоповідачем якої став італійський вчений Джорджіо Гая [7].

Проаналізувавши Проект, який застосовується до міжнародної організації за міжнародно-протиправні діяння (ст. 1) та до держав за міжнародно-протиправні діяння міжнародної організації (ст. 2), необхідно зазначити про те, що КМП ООН виділяє два елементи які необхідні для наявності міжнародно-протиправного діяння міжнародної організації. Перший, суб'єктивний, – це поведінка, яка може виявлятися в дії або бездіяльності міжнародної організації та яку можна приписувати останній. Другий – об'єктивний, становить порушення міжнародно-правового зобов'язання, прийнятого на себе міжнародною організацією. Ці елементи як складові міжнародно-протиправного діяння міжнародної організації відображені в ст. 4 Проекту [8, с. 57].

Проект визначає, що міжнародна організація несе відповідальність, якщо обходить свої міжнародно-правові зобов'язання шляхом прийняття рішення, що зобов'язує чи дозволяє її члену вчинити діяння, яке було б міжнародно-протиправним, якби вчинялося нею самою. І немає значення, чи вчинене за таких обставин членом організації діяння є міжнародно-протиправним зазначається у ст. 17 Проекту.

Також глава друга Проекту регулює і визначає таке поняття як контрзаходи. Їх можна вважати такими діями, що застосовуються для того,

щоб спонукати відповідну міжнародну організацію припинити протиправну поведінку та відшкодувати шкоду завдану такою поведінкою. До кінцевого варіанта Проекту контрзаходам мала бути присвячена лише ст. 19, яка в остаточному варіанті Проекту вилілася у ст. 22 та Главу II Частини IV в контексті розгляду імплементації міжнародної відповідальності. Якщо у ст. 22 йдеться про застосування контрзаходів міжнародною організацією, то в Главі II Частини IV навпаки – до міжнародної організації [9, с. 358].

Важливими питанням є відшкодування шкоди згідно з правом міжнародної відповідальності, яке можливе у двох основних видах, як моральному, так і матеріальному (ст. 31), кожен з яких поділяється на відповідні форми. Так, реституція та компенсація відносяться до матеріального (ст. 35, 36), а сатисфакція до морального виду міжнародної відповідальності (ст. 37). Необхідно зазначити, що в доктрині міжнародного права, нормах та практиці міжнародного права представлена низка інших видів і форм міжнародної відповідальності, однак усі вони є похідними від закріплених у Проекті [10, с. 113].

За Проектом здебільшого передбачається солідарна відповідальність ММУО, але згадується і субсидіарна відповідальність, яка може наставати, якщо в результаті основної відповідальності не здійснено відшкодування повністю і лише тією мірою, якою вона його не здійснила. Одночасно зазначається, що сторона не може отримати більше відшкодування, ніж завдана шкода (ст. 48). Отже, ММУО є суб'єктом юридичної субсидіарної відповідальності. Вона полягає у тому, що ММУО безпосередньо не вчинила правопорушення, але на неї законом або договором покладено обов'язок нести юридичну відповідальність. Певним видом є також так звані змішані угоди, які укладаються Європейським Союзом спільно з її державами-членами, де ці угоди передбачають солідарну відповідальність. Як було заявлено Судом Європейського Союзу у справі «Парламент проти

Ради» щодо змішаної угоди про співпрацю, «у даних обставинах під час відсутності прямо встановлених Конвенцією винятків Співтовариство і його держави-члени в якості партнерів держав Африки, Карибського басейну і Тихоокеанського регіону несуть спільну відповідальність перед цими останніми державами за виконання кожного з прийнятих на себе зобов'язань, включаючи зобов'язання, що стосуються фінансової допомоги».

У статті 4 Резолюції Генеральної Асамблеї № 66/100 «Відповідальність міжнародних організацій» від 9 грудня 2011 р. визначено такі 2 елементи міжнародного противного діяння міжнародної організації:

- 1) порушення міжнародного права;
- 2) порушення міжнародно-правових зобов'язань міжнародної організації перед іншими суб'єктами.

Особливості притягнення міжнародної міжурядової організації можна розглянути на прикладі Ради Європи. Варто зазначити, що установчий договір цієї міжурядової організації не закріплює порядку відповідальності Ради Європи перед іншими суб'єктами, тому ці норми потрібно шукати у відповідних міжнародно-правових договорах та інших звичаєвих джерелах.

По-перше, відповідальність цієї організації може наступити у разі порушення норм, принципів, звичаїв міжнародного права та нормативних актів, які закріплюють обов'язки Ради Європи, а саме: її установчого договору, Генеральної угоди про привілеї та імунітети, Спеціальної угоди про місце розташування Ради Європи.

По-друге, Рада Європи несе відповідальність за порушення:

- принципу невтручання у внутрішню компетенцію держав, закріпленого у ст. 2 Статуту ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Декларації ООН про недопустимість

втручання у внутрішні справи держав, про обмеження їх незалежності і суверенітету від 21 грудня 1965 р. (полягає у забороні для інших держав і міжнародних організацій втручатись у внутрішні справи держави в будь-який спосіб);

- принципу поваги прав людини та основоположних свобод, закріпленого у Статуті ООН та Статуті Ради Європи;
- законодавства країни, на території якої знаходиться її штаб-квартира (умови такої відповідальності закріплено в законодавчих актах про статус міжнародної організації, ухвалених урядами тих країн, де розташована штаб-квартира міжнародної міжурядової організації).

Певною особливістю відповідальності Ради Європи є можливість її обмеження. Рада Європи встановлює обмеження своєї відповідальності перед суб'єктами, які використовують веб-сайт організації. Оскільки ця інформація містить посилання на сайти інших організації та установ, зміст яких Рада Європи не контролює і не несе за них відповідальність, то «Рада Європи не несе ніякої відповідальності за зміст веб-сайтів», – зазначено у заяві про обмеження відповідальності Ради Європи [11].

Висновки. Отже, питання відповідальності міжнародних міжурядових організацій є досить актуальним на сьогодні. Їх відповідальність залежить від правосуб'єктності та впливає з неї відповідно. На прикладі Ради Європи було розглянуто специфіку відповідальності міжнародних міжурядових організації та окремі підстави притягнення до неї. Тому, становлення і забезпечення існування та гідного функціонування інституту відповідальності суб'єктів міжнародного права є запорукою дотримання належного рівня добробуту у сфері міжнародних відносин, оскільки будь-які відносини які виникають у міжнародному праві, повинні бути забезпечені інструментом відповідальності.

Також, виходячи з розглянутого, можна зробити висновок, що з посиленням впливу міжнародних організацій на міжнародні відносини,

вони повинні нести відповідальність за свої дії так, як це вже роблять держави. І саме нормативне оформлення Проекту надасть можливість застосовувати розглянуті у цій статті не тільки моральні, але й матеріальні наслідки для ММУО.

Література

1. Словарь терминов юриста [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.slovari.info/lawyer/1449.html>
2. Тункин Г. И. Теория международного права / [под общ. ред. Шестаков Л. Н.]. Москва: Зерцало, 2000. - 416 с.
3. Скрильник О. О. Особливості відповідальності в сучасному міжнародному праві / Часопис Київського університету права. 2013. № 4. С. 351–354 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Chkup_2013_4_86.pdf
4. Міжнародне право: навч. посіб. / За ред. М. В. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. – 336 с. – С. 311.
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23.05.1969 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118
6. Мехсія О. Н. Генеза розвитку міжнародних організацій як інституціоналізованого механізму міжнародного співробітництва / Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. - № 6. – С. 62–69 [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_6_15.
7. Вільчак Я. М. Особливості відповідальності міжнародних організацій за порушення міжнародних зобов'язань / Юридична Україна. 2008. № 4. С. 93–98. – С. 93.

8. Денисова Д. О. Міжнародно-правова відповідальність міжнародних міжурядових організацій в миротворчих операціях: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Київ, 2012.
9. Жукорська Я. М. Відповідальність міжнародних організацій за порушення міжнародно-правових зобов'язань: сучасний стан / Часопис Київського університету права. - 2013. - № 2. - С. 356–360 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2013_2_87
10. Коваленко С. О. Види і форми міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій / Публічне право. - 2014. - № 2. - С. 113–120 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Chkup_2014_3_67
11. Disclaimer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www/coe/int/en/web/portal/disclaimer>